

УДК 398.34:94 (477.85/.87) “19”

ББК 63.5 (44 Укр)

Ірина Дмитрук

ГОСПОДАРСТВО ГУЦУЛІВ В ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ КІНЦЯ XIX – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX ст.

У статті на основі широкого кола джерел і літератури аналізуються особливості ведення господарства гуцулів в етнографічних дослідженнях кінця XIX – першої половини XX ст. У ній розглянуто етнографічні праці про основні та допоміжні заняття гуцулів, їхні промисли.

Ключові слова: Гуцульщина, етнографічні дослідження, господарство, вівчарство, землеробство.

Матеріальна культура – це конкретно-історичне явище, яке, будучи продуктом розвитку певного народу, нації, етнографічної групи, є важливим джерелом вивчення етноїсторії. Вона тісно пов'язана з духовною культурою, оскільки людина постійно перебуває під впливом різноманітних вірувань і традицій, які супроводжують її протягом усього життя.

У гуцулів сформувалися свої особливості матеріальної культури, яка зумовлена специфікою проживання. Гори спонукали гуцулів бути більш витривалішими й навчили виживати в непростих умовах. Це відбилося на характері їхніх занять, господарстві та побуті.

Структуру господарства гуцулів складають основні та допоміжні заняття. До основних ми відносимо скотарство, яке відіграє домінуючу роль у повсякденному житті гуцулів, і землеробство. Останнє є менш важливим, оскільки в Карпатах немає достатньої кількості родючих ґрунтів. Допоміжні заняття гуцулів представлені домашніми ремеслами й промислами, серед яких важливими є ткацтво, бондарство, шиття, стлярство, гончарство та ряд інших, роботою на полонині та в лісі – збиральництво, мисливство, рибальство, сінокіс, лісозаготівля, солеваріння й працею біля хати – садівництво, городництво, пасічництво.

Наукові дослідження кінця XIX – початку XX ст. і міжвоєнної доби відзначаються комплексним підходом до вивчення гуцульського господарства. У результаті цього спеціалізованих монографій, присвячених вивченню окремих компонентів господарства, практично немає. Ця проблема висвітлюється в узагальнюючих працях з етнографії Гуцульщини, авторами яких були В.Шухевич, В.Гнатюк, Р.Заклинський та ряд інших. Тому мета нашої наукової розвідки полягає в тому, щоб детально проаналізувати рівень дослідження господарства гуцулів в етнографічних працях кінця XIX – першої половини XX ст.

Початок наукової розробки проблеми розпочали члени “Руської трійці” Я.Головацький та І.Вагилевич, у працях яких диференційовано розглядаються основні й допоміжні господарські заняття в різних районах Карпатського регіону, указується на слабку розвиненість землеробства в гуцулів, зумовлену невеликою кількістю землі та несприятливими кліматичними умовами для ведення землеробства. На цю проблему вказував саме І.Вагилевич, який тривалий час писав свої праці під псевдонімом І.Далібор [34, с.21]. Він вважав, що полонинському господарству гуцулів і бойків властиві однакові форми організації. Загалом у праці подані досить фрагментарні відомості, які не дають повної картини занять гуцулів. У працях І.Вагилевича та Я.Головацького найбільше уваги приділено вивченню тваринництва, а інші заняття залишилися поза увагою.

Основне заняття гуцулів – вівчарство описував В.Завадський [41]. Гуцульські народні промисли досліджував Л.Вежбицький. Зокрема, у 1882 р. він опублікував науко-

ву розвідку про металообробний промисел [13, с.86]. Вивчав господарство гуцулів і відомий польський дослідник П.Контний [40, с.141–146].

Найсерйозніше підійшов до питання про карпатські етнографічні групи українців П.Шафарик у статті “Гуцули, татрянські горці”. Він описав основні заняття гуцулів та їхні допоміжні промисли. Хоча й тут було чимало неконкретного, гіпотетичного, сумнівного й помилкового, але наукова позиція вченого, намічені ним основні орієнтири дослідження чи не найбільшою мірою спричинилися до активного зацікавлення членів “Руської трійці” етнографічними групами українців Карпат [24, с.125].

Відомим етнографом другої половини ХХ ст. був В.Залозецький. У його науковій статті “Річські гуцули”, опублікованій у журналі “Слово”, детально описано особливості господарства й традиції гуцульського ремесла [16, с.156].

Цінними є записи в щоденнику М.Бачинського, зроблені після мандрівки по Гуцульщині літом 1867 р. Етнограф не тільки записав пісні та перекази про Олексу Довбуша, а й докладно описав побут і звичаї гуцулів на полонинах, розповів про переробку овечого молока на бринзу. Тут же знаходимо назви й пояснення різних знарядь праці разом з відповідними малюнками [32, с.361].

Найбільш професійним і ґрунтовним дослідженням з етнографії Гуцульщини є багатотомна монографія В.Шухевича “Гуцульщина”. Загалом В.Шухевич про свою працю говорить так: “Гуцульщина се вислідок моєї більш як двадцятилітньої праці, в ній подаю усе те, що я сам бачив, чув, зібрав або списав; проте є вона самостійною працею. Праця моя обнімає цілу галицьку Гуцульщину, а не поодинокі її села, проте представив я при описі обрядів і праць в одній цілості усе те, що бачив по всій Гуцульщині, хоч деякі звичаї, обряди і праці не всюди однакі” [37, с.1–2].

Проблемі гуцульських промислів присвячений другий том монографії “Гуцульщина” [38]. У ньому автор помістив два розділи. Перший з них подає ґрунтовний опис занять гуцулів на полонині й осідку. Тут розглядаються такі заняття, як городництво, олійництво, сінокіс, робота біля льону й конопель, шиття, рибальство, полювання, праця на полонині й під час рубання та сплаву лісу [38, с. 145–239].

Другий розділ праці описує домашні промисли. Серед них В.Шухевич виділяв такі, як бондарство, столярство, ткацтво, гончарство, ложкарство та ряд інших [38, с.240–318]. Матеріали для другого тому праці етнограф зібрав у 1900–1901 рр., а також отримав їх від священників О.Волянського, І.Попеля, учителів Л.Гарматія, Т.Кисілевського та лікаря Я.Окуневського [9, с.41; 12].

Незважаючи на те, що мета зазначеної праці передбачала комплексне висвітлення всіх сторін життя гуцулів, проблема господарства висвітлена недостатньо. В.Шухевич, в основному, перелічив заняття гуцулів, не давши їм детального аналізу. Також дослідник показав не всі заняття гуцулів. Зокрема, поза увагою залишилося пасічництво, збиральництво, садівництво.

Про ці недоліки яскраво свідчать і рецензії сучасників В.Шухевича [20]. Серед них цікавою була думка І.Франка. Дослідник звертає увагу на ті факти з життя гуцулів, що випали з поля зору В.Шухевича. Він розповідає про давній спосіб полювання на ведмедів за допомогою пастки з двох колод (прислуп). У Карпатах дуже часто так називали гори, поля й зустрічаються навіть прізвища. Вони, на думку Франка, залишилися як згадка про полювання. Як добрий рибалка письменник зазначав, що риба головатиця водиться тільки в Черемоші, а не в усіх річках Гуцульщини, як вважав В.Шухевич. На думку І.Франка, при описі полонинського життя не варто було наводити велику кількість пісень, що не мають нічого спільного з життям пастухів. Слід було б зробити ілюстрації до опису добування на полонині вогню. Окрім того, І.Франко справедливо зазначив, що монографія В.Шухевича має більше описовий, а не науковий характер. Автор лише записував усе, що бачив, не аналізуючи значення того чи іншого явища, не вказував на його аналогії, не використав праць інших етнографів, а отже, на

основі власних спостережень не зміг зробити правильних висновків і розрізнити, що характерне для гуцулів, а що – для всього українського народу. Попри ці та ряд інших дрібних зауважень І.Франко, як добрий знавець культури та побуту гуцулів, у цілому дав позитивну оцінку праці В.Шухевича [14, с.150–151].

Схожі недоліки праці називає М.Мороз. Він вважає, що більшого вимагають описи знарядь рибальства, особливості життя пастухів на полонині. Цілеспрямованим є розсіяння традиційного матеріалу й недоречним є розміщення пісень пастухів дуже різноманітного змісту, який переважно нічого спільного з їхнім життям не має [29, с.280].

Багато цінного матеріалу про особливості господарства гуцулів було зібрано членами Етнографічної комісії НТШ, який був опублікований у “Етнографічному збірнику”, і “Матеріалах до українсько-руської етнології”.

Серед цих дослідників слід виділити В.Гнатюка, який опублікував погляди сільських інтелігентів на гуцулів, що були поширені в середині ХІХ ст. Автор подавав три точки зору на спосіб життя гуцулів, які були притаманні українцеві (священик М.Козаневич), полякові (мандатор Мянновський) і німцєві (Тадей Крах). Усі вони наголошують на тому, що основну роль у заняттях гуцулів відіграє скотарство [19, с.8–12]. На жаль, більше інформації про їхнє господарство В.Гнатюк не дає, оминаючи такі цікаві для вивчення питання, як гуцульські традиційні ремесла та промисли, землеробство, торгівля.

Доволі цікавою є рецензія В.Гнатюка на одну з праць відомого чернівецького етнографа австрійського походження Р.Кайндля про тваринництво гуцулів. Перш за все, рецензент схвально поставився до скрупульозності й докладності, виявлених у зборі матеріалів дослідником. Разом із цим Гнатюк коротко знайомить читачів з утриманням худоби, веденням молочного господарства, розповідає про вигін худоби на полонини. Подає характеристику специфічних свят, які відзначали гуцули для захисту худоби. Зокрема, 4 вересня відзначався день охорони овець від вовків, а 26 вересня – від укусів гадюк.

Фактично ця рецензія являє собою сконцентрований переказ змісту роботи Р.Кайндля. Сам рецензент визнав високу вартість цього дослідження для української етнографії і підкреслив надзвичайну наукову сумлінність автора, його спостережливість під час польових досліджень. Отже, ця рецензія Гнатюка, як і всі, що виходили з-під його пера, становить особливу цінність для етнографів тим, що її можна поставити на рівень статті й трактувати як уміло підібраний, науково опрацьований фактичний матеріал [28, с.88–89].

Важливу роль у житті гуцулів відігравав тютюн. На жаль, природні умови не дозволяли повною мірою забезпечувати потреби населення, тому гуцули часто спускалися в т. зв. “низи” за тютюном. Про це склалися цілі легенди й оповідання, у яких розповідалося про пригоди тютюнарів. Записи цих легенд зробили П.Шекерик-Доників та А.Онищук, а опублікував їх саме В.Гнатюк [18].

Ще одним дослідником традицій тютюнарства був М.Зубрицький. Він є автором праці під назвою “Пачкарство бакуну (тютюну) в горах у Галичині в ХІХ ст.”, опублікованої в 1904 р. У ній описуються традиції куріння, посадки тютюну, оповідання про тютюнарів і їх переслідування австрійським урядом, оскільки на тютюн існувала державна монополія [23, с.2]. Тютюнарство є цікавим промислом, яке, крім матеріальної сторони, висвітлює ще й звички та вподобання гуцулів.

Відомим етнографом того часу був А.Онищук. Він спеціалізувався на дослідженні демонології гуцулів та особливостях їхнього життя в давнину. Зокрема, записуючи інформацію в с. Зелена Надвірнянського повіту, він видав цікаву наукову розвідку про останки первісної культури в гуцулів. У цій книзі детально описується спосіб обробітку рогу та кісток, виправка шкіри, виготовлення воза, характеризуються особливості мисливства та рибальства, способи добування вогню й води в природних умовах (як

приклад, автор наводить дані про те, що воду в лісі можна добути з гнилої порохні) [30].

Про розведення коней та їхню роль у господарстві гуцулів згадував Ю.Подлуський [31, с.7]. Він побував на Гуцульщині двічі. Зокрема, відвідав Ворохту й Ділок. Підсумком цих подорожей стала його книга під назвою “Гуцульщина”, у якій дослідник описав туристичні переваги головних гуцульських сіл і опублікував характеристику занять гуцулів.

Писав про господарство гуцулів і відомий антрополог Ф.Вовк. У 1928 р. у Празі було надруковано його книгу під назвою “Студії з української етнографії та антропології”. Праця загально змальовує етнографічні особливості українців, проте містить розділи з інформацією про Гуцульщину. Автор описав скотарство, життя пастухів на полонині, виробництво знарядь праці й прикрас з міді, сплав дерева, ткацтво та інші види занять гуцулів [17, с.46–75].

Багато долучилася до етнографічного дослідження Гуцульщини й родина Заклинських [6; 7; 8]. Р.Заклинський у статті “Гуцули” детально охарактеризував їх заняття, особливо розведення худоби на полонині.

У книзі “Географія Руси” (Львів, 1887 р.) дослідник дав фізико-географічне визначення краю, описав історичне й економічне життя Гуцульщини, зокрема, детально охарактеризував полонинське господарство та різноманітні промисли. Позитивним моментом у дослідженнях Р.Заклинського є те, що він не ідеалізував життя гуцулів, не описував їх як однорідну масу, як це часто робили інші дослідники, а правдиво відтворив їх побут [15, с.13–14].

Багато працював над збором етнографічного матеріалу й Б.Заклинський. Свої записи він надсилав І.Франкові та В.Гнатюку. Дослідник вивчав матеріальну культуру гуцулів. Зокрема, ним зроблено детальний опис добування вогню (живої ватри) шляхом тертя, зібрав ряд відомостей про харчування й народну медицину. Збирав дослідник й експонати до Львівського музею [11, с.53–54].

Відомий чеський етнограф Ф.Ржегорж показав захоплення гуцулів народними художніми промислами у своїх статтях “Гуцули”, “Вироби з міді гуцулів” та багатьох інших. При вивченні цього питання йому допомагав В.Шухевич. Ф.Ржегорж зібрав також чимало експонатів гуцульського мистецтва для Празького музею [10, с.26].

Цікаву теорію щодо поширення вівчарства в гуцулів висловив російський етнограф Н.Попов. Він вважав, що цьому заняттю їх навчили мадяри. Н.Попов наголошував, що важливу роль у господарстві гуцулів відіграють розведення коней і лісосплави [33, с.9, 17–18].

Особливості випасу худоби та життя на полонині вивчав Р.Герасимчук [39]. Долучилися до вивчення господарства гуцулів польське “Товариство приятелів Гуцульщини” і Станіславський міжкомунальний союз з курортно-туристичних справ “Карпати всходні” [1; 2; 3; 4; 5].

Цікавий матеріал про заняття гуцулів публікувався й у тодішніх часописах. Найбільш популярним на Гуцульщині в першій половині ХХ ст. був “Календар Гуцульський”. Його засновником був П.Шекерик-Доників, а перший номер побачив світ у 1935 р. Журнал містив різноманітні рубрики: письменницьку, господарську, ветеринарну, жіночу, лікарську й правову. У ньому давалася коротка інформація про соціально-політичний стан краю, етнічний склад населення, його культурно-побутові, трудові та родинні традиції. Також у часописі публікувалися різноманітні замітки з історії (зазвичай містили інформацію, що була вигідна польській владі, яка фінансувала видавництво). Важливим фактом було те, що часопис видавався мовою, яка була максимально наближена до гуцульського діалекту [35, с.49–50].

З початком Другої світової війни й приходом радянських військ на західно-українські землі видання журналу припинилося, а його редактора запроторили до в'язниці, де він і загинув [36, с.15–16].

У той період вийшло лише два номери журналу. Проте значення його було надзвичайно велике. У ньому містилося багато статей про господарські традиції гуцулів. Як приклад, можна навести статтю І.Дрожджа “Гірське молочарство” [21]. Автор подавав інформацію про особливості життя на полонині пастухів та їхні заняття, пишучи це на гуцульському діалекті. Ці дані були настільки достовірними й науково обґрунтованими, що статті І.Дрожджа передруковуються й в останні роки [22].

Питання господарства та промислів гуцулів описані в статтях О.Кисілевської [25; 26; 27].

Отже, бачимо, що науковцями кінця XIX – першої половини XX ст. була написана значна кількість наукових досліджень про заняття гуцулів. Етнографи багато уваги приділяли дослідженню тваринництва та промислів гуцулів. Із цих питань ними було зібрано великий фактологічний матеріал, який торкався проблеми вівчарства, а питання утримання та розведення великої й дрібної рогатої худоби, домашньої птиці не вивчалися. Також практично не зустрічаються дослідження, присвячені землеробству гуцулів. Недостатньо висвітлено численні домашні промисли та допоміжні заняття гуцулів.

Отже, бачимо, що однією з головних характеристик матеріальної культури гуцулів є їхнє господарство та заняття. Ця тема приваблювала дослідників ще другої половини XIX ст. Проте їх праці зазвичай були загального змісту й описували не лише господарство гуцулів, а також їхню історію, мистецтво, традиційно-побутову культуру, тобто характеризувалися комплексним підходом. Такий підхід був не випадковим: коло досліджуваних питань було дуже широке.

Незважаючи на це, залишається ще багато питань, які потребують більш детального й ґрунтовного висвітлення. Сьогодні практично недослідженими залишаються питання розвитку землеробства гуцулів. У їхньому господарстві важливу роль відіграє збиральництво. Зокрема, мешканці Гуцульщини збирають ягоди, гриби, лікарські трави, які використовують не тільки для власних потреб, але й на продаж. Однак це заняття не стало проблемою дослідження українських і зарубіжних науковців. Також не дослідженими й досі залишаються такі питання, як вивчення пасічництва, солеваріння, садівництва та інших промислів і занять гуцулів.

Не менш важливою та недослідженою є проблема територіального розповсюдження окремих промислів і занять у галицькій, закарпатській і буковинській Гуцульщині. Сучасні науковці не дають відповідей на питання, чи існують суттєві відмінності між господарством гуцулів зазначених регіонів. Отже, бачимо, що існує ще багато питань, які потрібно детально проаналізувати, щоб відтворити цілісну картину особливостей розвитку господарства гуцулів.

1. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. 369 “Станіславський міжкомунальний союз з курортно-туристичних справ “Карпати всходні”, м. Станіслав, 1936–1939”, оп. 1, спр. 3 “Переписка з редакцією газети “Земля” по розміщенню статей і монографій про курорти в Карпатах, 1936”. – 11 арк.
2. ДАІФО, ф. 369, оп. 1, спр. 18 “Переписка з редакціями газет і журналів про розміщення статей та інформації, пропагуючих визначні місця Східних Карпат, 1937”. – 160 арк.
3. ДАІФО, ф. 370 “Експозитура головного правління “Товариства приятелів Гуцульщини” у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства, 1933–1937”, оп. 1, спр. 1 “Протоколи зібрань членів туристичної та господарської секції Станіславської експозитури “Друзі Гуцульщини” і замітка “Про освоєння полонин Станіславського воєводства, 1933–1934”. – 31 арк.
4. ДАІФО, ф. 370, оп. 1, спр. 42 “Устав товариства “Друзі Гуцульщини”. – 25 арк.
5. ДАІФО, ф. 370, оп. 1, спр. 45 “Замітки про стан просвіти і кустарного ремесла гуцульського населення”. – 11 арк.

6. Львівська наукова бібліотека Національної академії наук України імені В. Стефаника (відділ рукописів), ф. 48 “Заклинські”, спр. 7-з, п. 2 “Равлюк В. Листи до Заклинського Романа Гнатовича, 1896 р., 1904 р.”. – 16 арк.
7. Львівська наукова бібліотека Національної академії наук України імені В. Стефаника (відділ рукописів), ф. 48, оп. II, спр. 12, п. 1 “Заклинський Р. Життєпис Заклинського Богдана Романовича”. – 178 арк.
8. Львівська наукова бібліотека Національної академії наук України імені В. Стефаника (відділ рукописів), ф. 48, спр. 15, п. 4 “Заклинський Р. Спомини”. – 410 арк.
9. Арсенич П. Володимир Шухевич (1849–1915): життя і культурно-громадська та етнографічна діяльність. До 150-річчя від дня народження : монографія / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1999. – 88 с.
10. Арсенич П. Гуцульщина у вивченні чеського етнографа Ф. Ржегоржа / П. Арсенич // Гуцульський календар на 1997 р. Спецвипуск № 1. – С. 26.
11. Арсенич П. Етнограф Б. Р. Заклинський / П. Арсенич // Народна творчість та етнографія. – 1987. – № 3. – С. 52–54.
12. Арсенич П. Етнографічна діяльність на Гуцульщині народних учителів / П. Арсенич // Гуцульська школа. – 1995. – № 2. – С. 13–15.
13. Арсенич П. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини : довідник / П. Арсенич, І. Пелипейко. – Косів : Писаний Камінь, 2002. – 280 с.
14. Арсенич П. Рід Шухевичів / П. Арсенич. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2005. – 264 с.
15. Арсенич П. Родина Заклинських / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1995. – 56 с.
16. Білоус В. Етнографічні дослідження на західноукраїнських землях у третій чверті XIX ст. : монографія / Віра Білоус. – Львів : Ахіл, Ін-т народознавства НАН України, 2000. – 188 с.
17. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології / Федір Вовк. – К. : Мистецтво, 1995. – 336 с.
18. Гнатюк В. Народні оповідання про тютюнарів / В. Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1915. – Т. СХХІІ. – С. 167–212.
19. Гнатюк В. Причинки до пізнання Гуцульщини / В. Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1917. – Т. СХХІІІ–СХХІV. – С. 1–58.
20. “Гуцульщина” В. Шухевича : рецензія // Гуцульський календар на 1996 р. – С. 15–16.
21. Дрождж І. Гірське молочарство / І. Дрождж // Календар Гуцульський на рік 1935. – Варшава : Накладом Товариства Приятелів Гуцульщини, 1935. – С. 128–137.
22. Дрождж І. Гірські пасовища, царинки й полонини / І. Дрождж // Гуцульський календар на 1996 рік. – С. 43–45.
23. Зубрицький М. Пачкарство бақуну (тютюну) в горах у Галичині в XIX ст. / Михайло Зубрицький. – Львів : [б. в.], 1904. – 24 с.
24. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської трійці” : монографія / Роман Кирчів. – К. : Наукова думка, 1990. – 344 с.
25. Кисілевська О. Дещо про нашу Гуцульщину / О. Кисілевська // Жіноча доля. – 1937. – 15 берез. – Ч. 6. – С. 5–6.
26. Кисілевська О. Дещо про нашу Гуцульщину / О. Кисілевська // Жіноча доля. – 1937. – 1 квіт. – Ч. 7. – С. 6.
27. Кисілевська О. Дещо про нашу Гуцульщину / О. Кисілевська // Жіноча доля. – 1937. – 15 квіт. – 1 трав. – Ч. 8–9. – С. 15–16.
28. Маланчук В. Розвиток етнографічної думки в Галичині кінця XIX – початку XX ст. : монографія / Валентина Маланчук. – К. : Наукова думка, 1977. – 204 с.
29. Мороз М. Проф. В. Шухевич. Гуцульщина / М. Мороз // Записки НТШ. Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 276–282.
30. Онищук А. Останки первісної культури у гуцулів (записав у Зелениці Надвірнянського повіту). Відбитка з Етнологічних матеріалів / А. Онищук. – Львів, 1912. – Т. XV. – 21 с.
31. Подлуський Ю. Гуцульщина / Ю. Подлуський. – Перемишль : [б. в.], 1938. – 7 с.
32. Полек В. Мелітон Бучинський : голос правди і громадянськості / В. Полек, П. Арсенич // Українство : національно-духовні виміри : зб. наук. пр. і матеріалів. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2005. – С. 354–366.
33. Попов Н. Русское население по восточному склону Карпат (Гуцулы – Бойки – Лемки) / Н. Попов. – М. : [б. в.], 1867. – 32 с.
34. Поріцький А. Етнографічне дослідження Карпат / А. Поріцький // Народна творчість та етнографія. – 1964. – № 4. – С. 21–24.
35. Романюк М. Календар гуцульський на рік 1935 – як тип видання / М. Романюк // Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні : матеріали наук. конф. Першого світового конгресу гуцулів (Івано-Франківськ, 17–18 серп. 1993 р.). – Івано-Франківськ : [б. в.], 1994. – С. 49–50.

36. Шкрібляк П. Відродження доброї традиції / П. Шкрібляк // Гуцульський календар на 1996 рік. – С. 15–16.
37. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 1 / В. Шухевич // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1899. – Т. II. – 146 с.
38. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 2 / В. Шухевич // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1901. – Т. IV. – 320 с.
39. Falkowski J. Połnocno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny / J. Falkowski. – Lwów : Wyd. z zasiłku Głow. Zarządu Tow. Przyjaciół Huculszczyzny, nakł. Tow. Ludoznawczego, 1938. – 108 s.
40. Ruszczak A. Piotr Kontny – zapoznany badacz Huculszczyzny / A. Ruszczak, P. M. Dabrowski // *Plaj*. – 2007. – № 35. – S. 141–146.
41. Zawadzki W. Huculy / W. Zawadzki. – Warszawa, 1872. – S. 383–391.

The article, based on a wide range of sources and literature are analyzed especially farming Hutsuls in ethnographic researches at the end of the 19th – the first part of the 20th centuries. It is considered ethnographic researches about the main and auxiliary classes of Hutsuls, their crafts.

Key words: *Hutsulshchyna, ethnographic researchers, agriculture, sheep, farming.*

УДК 930.1:94 (477.8)
ББК 63.3 (4 Укр) 624

Тетяна Гуменюк

ТРАНСФОРМАЦІЇ В ДУХОВНОМУ ЖИТТІ ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ СФЕРІ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1939–1941 рр.) В ІСТОРИОГРАФІЇ

У статті проаналізовано праці українських і польських істориків, які відтворюють державно-церковні стосунки, що були надзвичайно складними для нової влади, оскільки войовничий радянський атеїзм як державна політика в СРСР не сприймався місцевим населенням, що мало вікові традиції релігійного життя. Публікації сучасних авторів переконливо доводять: перебравши в ході німецько-польської й польсько-радянської воєн 1939 р. Східну Галичину й Волинь і надавши легітимності їхньому вступові до УРСР, сталінський режим приступив до їх радянізації – здійснення комплексу правно-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх і репресивно-каральних заходів, спрямованих на державно-політичну інкорпорацію приєднаних прикордонних територій.

Ключові слова: *західноукраїнські землі, радянський тоталітарний режим, духовне життя, більшовицька влада.*

Гуманітарний аспект упровадження радянського тоталітарного режиму в Західній Україні знайшов відтворення в багатьох працях істориків УРСР, оскільки нова влада вважала вирішення ідеологічних завдань, перевиховання населення, формування в нього комуністичного світогляду одним із найважливіших засобів утвердження й зміцнення тоталітарної системи. Схема реалізації цієї політики була випробуваною на народах СРСР, відзначав історик В.Ковалюк, – підпорядкування партійно-державному контролю освітніх, наукових, культурних та ідеологічних установ, безроздільна монополія на розвиток освіти, культури й науки, формування “нової людини” шляхом нав’язування комуністичної ідеології [16, с.3].

Метою статті є висвітлення питання впровадження тоталітарного режиму на західноукраїнських землях у 1939–1941 рр. українськими й зарубіжними істориками. Завдання дослідження – проаналізувати сучасний етап вивчення питання процесів докорінних перетворень на західноукраїнських землях з метою швидкої трансформації існуючого ладу на радянський зразок; виділити основні проблеми дослідження радянізації західноукраїнських земель у 1939–1941 рр. польськими істориками.

З відродженням незалежної України одним із найважливіших завдань науковців стало об’єктивне відтворення державно-соборного процесу, зокрема й входження західноукраїнських земель до СРСР–УРСР у 1939–1945 рр. і тим самим руйнування усталених стереотипів. Відтак на зламі ХХ–ХХІ ст. до цієї теми звернулося чимало